

INGLIZ VA TURK TILLARIDAGI IJTIMOIIY TARMOQ DISKURSINING LINGVOPRAGMATIK TAHLILI

Dexqonova Marifatxon Abbosjon qizi

*Toshkent shahar CHilonzor tumani 534-sonli Maktabgacha talim muassasasi
tarbiyachi - o'qituvchisi.*

Annotatsiya. Ushbu tezisda ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursining lingvistik hamda pragmatik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlarda qo'llaniladigan leksik birliklar, qisqartmalar, neologizmlar, emojilar, xeshteglar, murojaat shakllari va nutqiy aktlarning kommunikativ vazifalari yoritiladi. Shuningdek, foydalanuvchilarning kommunikativ maqsadlari, xushmuomalalik strategiyalari, emotsional munosabatlari va madaniy omillarning raqamli muloqotga ta'siri ko'rib chiqiladi. Ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursining umumiy hamda farqli jihatlarini aniqlash orqali mazkur hodisaning zamonaviy tilshunoslikdagi ahamiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoq diskursi, lingvopragmatika, ingliz tili, turk tili, raqamli kommunikatsiya, nutqiy akt, xushmuomalalik, emojilar.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar taraqqiyoti sharoitida ijtimoiy tarmoqlar insonlar o'rtasidagi muloqotning muhim vositasiga aylandi. Instagram, Facebook, X, TikTok va boshqa platformalar nafaqat axborot almashish, balki shaxsiy munosabatlarni ifodalash, ijtimoiy fikrni shakllantirish hamda madaniy qadriyatlarni namoyon etish maydoni sifatida ham faoliyat yuritmoqda. Mazkur jarayon tilning qo'llanish shakllariga sezilarli ta'sir ko'rsatib, yangi lingvistik birliklar, kommunikativ usullar va pragmatik strategiyalarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Ijtimoiy tarmoq diskursi an'anaviy yozma nutqdan o'zining tezkorligi,

interaktivligi, norasmiyligi va multimodalligi bilan farqlanadi. Unda matn, rasm, video, emoji, xeshteg va boshqa belgilar yagona kommunikativ tizimni tashkil etadi. Shu sababli ijtimoiy tarmoqdagi xabarlarini faqat grammatik yoki leksik jihatdan o'rganish yetarli emas. Ularning ma'nosi, muallifning maqsadi, auditoriyaga ta'siri va muloqot sharoitini ham hisobga olish zarur.

Ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursini qiyosiy o'rganish alohida ilmiy ahamiyatga ega. Ingliz tili xalqaro raqamli muloqotda keng qo'llanilishi bilan ajralib tursa, turk tilidagi ijtimoiy tarmoq muloqoti o'ziga xos leksik, grammatik va madaniy xususiyatlarni namoyon etadi. Har ikki tilda umumiy kommunikativ vositalar mavjud bo'lsa-da, ularning qo'llanishi va pragmatik talqinida muayyan farqlar kuzatiladi.

Mazkur tezisning maqsadi ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursining lingvopragmatik xususiyatlarini aniqlash, ularning umumiy va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Ijtimoiy tarmoq diskursining lingvistik xususiyatlari

Diskurs tilning muayyan ijtimoiy va kommunikativ vaziyatda qo'llanishini ifodalovchi murakkab hodisa hisoblanadi. Ijtimoiy tarmoq diskursi esa foydalanuvchilarning raqamli muhitda yaratadigan postlari, izohlari, xabarlari, munozaralari va boshqa kommunikativ birliklarini qamrab oladi. Bunday diskursda til vositalari nafaqat axborot uzatish, balki shaxsiy pozitsiyani namoyon etish, auditoriyani jalb qilish va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish vazifalarini ham bajaradi.

Ingliz tilidagi ijtimoiy tarmoq diskursining muhim xususiyatlaridan biri qisqartmalar va norasmiy leksik birliklarning keng qo'llanishidir. Masalan, *LOL* (*laughing out loud*), *OMG* (*oh my God*), *BTW* (*by the way*), *TBH* (*to be honest*) kabi birliklar foydalanuvchilarga fikrni ixcham ifodalash imkonini beradi. Bunday qisqartmalar ayrim holatlarda emotsional munosabatni, samimiylikni yoki muallifning fikrga bo'lgan shaxsiy munosabatini ham anglatadi.

Turk tilidagi ijtimoiy tarmoq diskursida ham qisqartmalar va norasmiy ifodalar faol uchraydi. Masalan, *slm* — *selam*, *tmm* — *tamam*, *nbr* — *ne haber?*

kabi shakllar tezkor yozishmalarda qo'llanishi mumkin. *Aynen* ("aynan", "to'g'ri"), *bence* ("menimcha"), *ya* kabi birliklar esa fikrni tasdiqlash, shaxsiy munosabatni bildirish yoki suhbatning norasmiyligini ta'minlash uchun ishlatiladi.

Har ikki tilda ham internet va ijtimoiy tarmoqlar ta'sirida yangi so'zlar, sleng birliklari va o'zlashmalar shakllanmoqda. Ingliz tilidagi *follow*, *like*, *share*, *comment* kabi birliklar turk tilidagi raqamli muloqotda ham faol ishlatiladi. Bunday birliklarning qo'llanishi ingliz tilining xalqaro raqamli kommunikatsiyaga ta'sirini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ularning turk tilidagi grammatik shakllarga moslashuvi tilning ichki rivojlanish jarayonlari bilan bog'liq.

Ijtimoiy tarmoq diskursining yana bir muhim xususiyati — grafik vositalarning faol qo'llanishidir. Emojilar, emotikonlar, xeshteglar, bosh harflar va tinish belgilarining noodatiy takrorlanishi xabarning mazmuniga qo'shimcha ma'no yuklaydi. Masalan, *Thank you so much!* jumlasida yoki belgisi bilan berilganda samimiylilik va ijobiy munosabat yanada kuchli ifodalanishi mumkin. Turk tilidagi *Çok teşekkür ederim!* jumlasida ham shu kabi belgilar minnatdorchilikning emotsional darajasini oshirishi mumkin.

Xeshteglar ham ijtimoiy tarmoq diskursining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ingliz tilidagi *#Education*, *#Motivation*, *#Travel* hamda turk tilidagi *#Eğitim*, *#Motivasyon*, *#Seyahat* kabi xeshteglar postlarni muayyan mavzu doirasida birlashtiradi, ularning topilishini osonlashtiradi va auditoriyani jalb qilishga xizmat qiladi. Demak, ijtimoiy tarmoqlarda lingvistik vositalar nafaqat matn mazmunini yaratadi, balki axborotning tarqalishi va qabul qilinishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy tarmoq diskursining pragmatik xususiyatlari

Lingvopragmatika til birliklarining ma'nosini ularning real kommunikativ vaziyatdagi qo'llanishi, so'zlovchining maqsadi va tinglovchining talqini bilan bog'liq holda o'rganadi. Ijtimoiy tarmoq diskursida pragmatik omillar muhim o'rin tutadi, chunki foydalanuvchi ko'pincha qisqa xabar orqali murakkab hissiy yoki ijtimoiy ma'noni ifodalashga intiladi.

Ijtimoiy tarmoqlarda nutqiy aktlar keng tarqalgan. Nutqiy aktlar orqali

foydalanuvchilar savol beradilar, iltimos qiladilar, minnatdorchilik bildiradilar, tabriklaydilar, tanqid qiladilar yoki o'z fikrlarini himoya qiladilar. Masalan, ingliz tilidagi *I really appreciate your support!* va turk tilidagi *Desteğin için gerçekten teşekkür ederim!* jumalari minnatdorchilik nutqiy aktini ifodalaydi. Ularning asosiy kommunikativ maqsadi suhbatdoshga ijobiy munosabatni bildirish va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashdir.

Ijtimoiy tarmoq diskursida xushmuomalalik strategiyalari ham alohida ahamiyatga ega. Ingliz tilida *please, could you, would you mind* kabi birliklar iltimosni yumshatish uchun ishlatiladi. Turk tilida esa *lütfen, rica etsem, mümkünse* kabi shakllar shu vazifani bajarishi mumkin. Masalan, *Could you share this post, please?* va *Bu gönderiyi paylaşabilir misin, lütfen?* jumalari grammatik tuzilishi jihatidan farqlansa-da, o'xshash kommunikativ maqsadni — muloyim iltimosni ifodalaydi.

Biroq xushmuomalalik vositalarining tanlanishi faqat til xususiyatlariga bog'liq emas. Unga muloqot ishtirokchilarining yoshi, ijtimoiy mavqei, o'zaro yaqinligi, platformaning turi va muhokama mavzusi ham ta'sir ko'rsatadi. Do'stlar o'rtasidagi norasmiy izohlar bilan rasmiy tashkilotning sahifasida yozilgan xabarlar o'rtasida sezilarli uslubiy farqlar mavjud bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqdagi pragmatik ma'no ko'pincha bilvosita ifodalanadi. Masalan, ingliz tilidagi *Interesting choice!* jumlasini kontekstga qarab chinakam qiziqishni ham, kinoyani ham anglatishi mumkin. Turk tilidagi *İlginç bir tercih!* ifodasi ham vaziyatga qarab turlicha talqin qilinadi. Bu misollar so'zlarning lug'aviy ma'nosi kommunikativ maqsadni to'liq belgilamasligini, balki kontekst va umumiy bilimlar muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Emojilar va boshqa vizual vositalar pragmatik ma'noni kuchaytirish yoki aniqlashtirishga yordam beradi. Masalan, qisqa javobdan keyin qo'llangan tabassum belgisi uni samimiyroq ko'rsatishi mumkin. Ayni paytda ayrim vaziyatlarda shu belgi istehzo yoki kinoyani ham anglatadi. Shuning uchun emojilarni talqin qilishda ularning o'zini alohida emas, balki matn, suhbat tarixi va ishtirokchilar o'rtasidagi munosabat bilan birgalikda o'rganish zarur.

Ijtimoiy tarmoq diskursida ishontirish, auditoriyani jalb qilish va jamoaviy munosabatni shakllantirish strategiyalari ham muhim o‘rin tutadi. Foydalanuvchilar savollar, chaqiriqlar, ritorik murojaatlar, takrorlar va baholovchi birliklar orqali auditoriyaning e’tiborini jalb etadilar. Masalan, *What do you think?* yoki *Siz ne dūşünüyorsunuz?* (“Siz nima deb o‘ylaysiz?”) kabi savollar foydalanuvchilarni muhokamaga qo‘shilishga undaydi. Bu esa ijtimoiy tarmoq diskursining interaktiv xususiyatini namoyon etadi.

Ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursining qiyosiy tahlili

Ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursining umumiy jihatlari, avvalo, til tejamkorligi, norasmiy leksikaning qo‘llanishi, emotsional ifoda vositalari va auditoriya bilan bevosita aloqa o‘rnatishga intilishda namoyon bo‘ladi. Har ikki tilda foydalanuvchilar qisqartmalar, emojilar, xeshteglar va baholovchi birliklar yordamida xabarni ixcham va ta’sirchan shaklda ifodalashga harakat qiladilar.

Shu bilan birga, ikki tilning grammatik tuzilishi va ijtimoiy-madaniy xususiyatlari ayrim farqlarni yuzaga keltiradi. Ingliz tilida keng tarqalgan qisqartmalar va xalqaro raqamli terminlar ko‘plab platformalarda umumiy kommunikativ vosita sifatida ishlatiladi. Turk tilida esa turkcha grammatik shakllar, murojaat birliklari va mahalliy madaniy mazmunga ega ifodalar muhim o‘rin tutadi. Ingliz tilidan o‘zlashgan birliklar turk tilidagi jumalarda turkcha qo‘shimchalar bilan qo‘llanishi ham mumkin.

Pragmatik jihatdan har ikki tilda xushmuomalalik, minnatdorchilik, tanqid, maqtov va kinoya kabi ma’nolar turli vositalar orqali ifodalanadi. Biroq muayyan ifodaning ijobiy yoki salbiy talqini kommunikativ vaziyatga bog‘liq. Shu sababli bir tildagi xabarni ikkinchi tilga tarjima qilishda faqat so‘zlarning lug‘aviy ma’nosini emas, balki ularning uslubiy va pragmatik vazifalarini ham hisobga olish lozim.

Masalan, ingliz tilidagi *Thanks a lot!* hamda turk tilidagi *Çok teşekkürler!* odatda minnatdorchilikni bildiradi. Lekin muayyan bahsli vaziyatda ushbu ifodalar kinoyali ohangda ham ishlatilishi mumkin. Demak, tarjima jarayonida kontekst, muloqot ishtirokchilarining munosabati va xabarning umumiy maqsadi alohida

ahamiyatga ega.

Ijtimoiy tarmoqlarda ingliz va turk tillarining o'zaro ta'siri ham kuzatiladi. Ingliz tilidagi raqamli atamalar va ommalashgan ifodalar turk tilidagi postlar hamda izohlarda uchrashi mumkin. Bunday jarayon tilning boyishiga, yangi ifoda shakllarining paydo bo'lishiga va madaniyatlararo aloqalarning kengayishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'zlashmalarni qo'llashda foydalanuvchilarning yoshi, til bilimi, kommunikativ ehtiyoji va ijtimoiy guruhga mansubligi ham muhim omil hisoblanadi.

Shunday qilib, ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursining qiyosiy tahlili universal raqamli kommunikatsiya vositalari bilan milliy til va madaniyatga xos xususiyatlar o'rtasidagi munosabatni ochib beradi. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar tilshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalari uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz va turk tillaridagi ijtimoiy tarmoq diskursi zamonaviy kommunikatsiyaning lingvistik va pragmatik jihatdan murakkab shakli hisoblanadi. Uning lingvistik xususiyatlari qisqartmalar, neologizmlar, sleng, o'zlashmalar, emojilar va xeshteglarning faol qo'llanishida namoyon bo'ladi. Pragmatik xususiyatlari esa nutqiy aktlar, xushmuomalalik strategiyalari, bilvosita ma'no, emotsional munosabat va auditoriyaga ta'sir ko'rsatish usullarida ko'zga tashlanadi.

Qiyosiy tahlil ingliz va turk tillarida ko'plab umumiy kommunikativ vositalar mavjudligini, shu bilan birga, ularning qo'llanishi tilning grammatik tuzilishi, madaniy me'yorlar va ijtimoiy omillar bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ijtimoiy tarmoqdagi xabarlarni to'g'ri tushunish va tarjima qilish uchun leksik ma'noni bilishning o'zi yetarli emas; kontekst, kommunikativ maqsad va pragmatik mazmun ham hisobga olinishi kerak.

Mazkur mavzuni o'rganish raqamli muloqotning o'ziga xos qonuniyatlarini aniqlash, xorijiy tillarni o'qitishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish hamda ingliz va turk tillari o'rtasidagi madaniyatlararo muloqotni

takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin, J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Crystal, D. *Language and the Internet*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
3. Herring, S. C. "Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior." In: Barab, S. A., Kling, R., Gray, J. H. (eds.). *Designing for Virtual Communities in the Service of Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
4. Searle, J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
5. Yule, G. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996.